

De zeggen van het Roerdal

J. T. Hermans, Hertestraat 21, 6067ER Linne

Zeggen (geslacht *Carex*) zijn overblijvende, grasachtige kruiden met een zodevormende of kruipende wortelstok. In het veld zijn ze als groep goed herkenbaar aan hun meestal driekantige halmen. In tegenstelling tot de andere cypergrassen hebben zeggen uitsluitend eenslachtige bloemen. Een eerste verspreidingsoverzicht van de zeggen in het Roerdal is te vinden in HERMANS (1980). Sindsdien is het Roerdal veel beter geïnventariseerd en is een actueler verspreidingsbeeld beschikbaar. Deze bijdrage geeft een overzicht van de aanwezig soorten, hun verspreiding en ecologie in het Roerdal.

EEN OVERZICHT VAN DE SOORTEN

In het eerste overzicht van zeggen in het Roerdal worden 19 soorten vermeld (HERMANS, 1980). Volgens de huidige verspreidingsgegevens, beschikbaar gesteld door de Stichting NatuurBank Limburg van het Natuurhistorisch Genootschap, zijn thans 24 zeggensoorten uit het Roerdal bekend [tabel 1]. Dit betekent dat ruim een derde deel van alle Nederlandse zeggensoorten in deze regio voorkomt. Intensief floristisch veldonderzoek van een aantal deelgebieden in het Roerdal (Turfkoele, Landgoed Hoosden, oude meanders) en de flora-inventarisatie van oostelijk Midden-Limburg hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan een actueler en completer verspreidingsbeeld van de zeggen in het Roerdal (HERMANS, 1980; MARIS & VAN MAANEN, 1996; HERMANS & PEETERS, 1999; PEETERS, 2003). Zeggen zijn aspectbepalende of karakteristieke plantensoorten in een reeks van voor het Roerdal kenmerkende vegetatietypen. Een aantal forse soorten is typisch voor verlandingsvegetaties in ondiep water. Gerangschikt naar toenemende gemiddelde voedselrijkdom zijn dat in het Roerdal Snavelzegge (*Carex rostrata*), Stijve zegge (*Carex elata*), Blaaszegge (*Carex vesicaria*), Hoge cyperzegge (*Carex pseudocyperus*), Pluimzegge (*Carex paniculata*), Moeraszegge (*Carex acutiformis*), Scherpe zegge (*Carex acuta*) en Oeverzegge (*Carex riparia*).

TABEL 1

Overzicht van de gevonden zeggensoorten in het Roerdal. Periode 1970-1980 (HERMANS, 1980); periode na 1990 (MARIS & VAN MAANEN, 1996; HERMANS & PEETERS, 1999; PEETERS, 2003).

Sommige zeggen komen voor in reeds gevorderde verlandingsstadia of in moerassige graslanden. Hieronder vallen zuurindicerende soorten als Zwarte zegge (*Carex nigra*) en Zompzegge (*Carex curta*). Deze soorten kennen in het voedselrijke Roerdal slechts een beperkte verspreiding.

Vrij algemeen tot zeer algemeen zijn zeggen die kenmerkend zijn voor voedselrijke bodems. De meest algemene soort in het Roerdal is Ruige zegge (*Carex hirta*). Andere soorten van voedselrijke, vochtige tot natte graslanden zijn Hazenzegge (*Carex ovalis*), Tweerijige zegge (*Carex disticha*), Valse voszegge (*Carex otrubae*) en Voszegge (*Carex vulpina*) [figuur 1].

Soorten van uitgesproken droge standplaatsen, zoals Pilzegge (*Carex pilulifera*) en Gewone bermzegge (*Carex spicata*) komen in het Roerdal alleen voor op de hoger gelegen terrasranden.

SOORTEN NADERTOEGELICHT

Figuur 2 toont een verspreidingsoverzicht van een aantal voor het Roerdal kenmerkende zeggensoorten (Stichting NatuurBank Limburg, 24 mei 2012). Het Roerdal wordt hier niet in ruime zin opge-

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	1970-1980	Vanaf 1990
Zeggen van verlandingsvegetaties in meanders, broekbossen en drassige graslanden			
Blaaszegge	<i>Carex vesicaria</i>	x	x
Hoge cyperzegge	<i>Carex pseudocyperus</i>	x	x
Moeraszegge	<i>Carex acutiformis</i>	x	x
Scherpe zegge	<i>Carex acuta</i>	x	x
Oeverzegge	<i>Carex riparia</i>	x	x
Zeggen van elzenbroekbossen			
Stijve zegge	<i>Carex elata</i>	x	x
Elzenzegge	<i>Carex elongata</i>	x	x
Pluimzegge	<i>Carex paniculata</i>	x	x
Zeggen van voedselarme verlandingsvegetaties op natte zure gronden			
Snavelzegge	<i>Carex rostrata</i>	x	x
Zompzegge	<i>Carex curta</i>	x	x
Zwarte zegge	<i>Carex nigra</i>	x	x
Blauwe zegge	<i>Carex panicea</i>	x	
Sterzegge	<i>Carex echinata</i>		x
Zeggen van voedselrijke, vochtige tot natte graslanden, langs poelen en bospaden			
Ruige zegge	<i>Carex hirta</i>	x	x
Tweerijige zegge	<i>Carex disticha</i>	x	x
Valse voszegge	<i>Carex otrubae</i>	x	x
Voszegge	<i>Carex vulpina</i>	x	x
Ijle zegge	<i>Carex remota</i>	x	x
Hazenzegge	<i>Carex ovalis</i>	x	x
Zeggen van droge terrasranden, droge tot vochtige bospaden of graslanden			
Pilzegge	<i>Carex pilulifera</i>		x
Gewone bermzegge	<i>Carex spicata</i>	x	x
Dichte bermzegge	<i>Carex muricata</i>		x
Bleke zegge	<i>Carex pallescens</i>	x	x
Aangevoerde, verwilderde soorten			
Hangende zegge	<i>Carex pendula</i>		x

FIGUUR 1

Voszegge (*Carex vulpina*) is in Limburg vrijwel tot het Roerdal beperkt (foto: J. Hermans).

vat, maar is beperkt tot de direct aan de Roer grenzende gebieden. Een aantal zeggensoorten wordt hierna als 'soortenpaar' kort toegelicht, waarbij de nadruk ligt op de standplaatsen in het Roerdal.

Moeraszegge en Oeverzegge

Beide soorten zijn zeggen met tot een meter hoge halmen. Oeverzegge is de meest robuuste van de twee. Moeraszegge is in het Roerdal zeer algemeen. Ze is vooral te vinden in verlandingszones van oude meanders, in vochtige tot natte graslanden, verruigde rietlanden en elzenbroekbossen. Bij oude meanders groeit Moeraszegge vaak samen met andere soorten van voedselrijke omstandigheden zoals Liesgras (*Glyceria maxima*), Rietgras (*Phalaris arundinacea*), Voszegge, Tweerijige zegge en Gele waterkers (*Rorippa amphibia*). In de elzenbroekbossen van Landgoed Hoosden en de Turfkoelen wordt ze vergezeld door onder andere Pluimzegge, Elzenzegge, Stijve zegge, Dotterbloem (*Caltha palustris*), Gele lis (*Iris pseudacorus*) en Pinksterbloem (*Cardamine pratensis*). Op sommige plaatsen in het elzenbroek kan Moeraszegge uitgebreide matvormige vegetaties vormen waarin weinig andere soorten ruimte krijgen. Ook is ze algemeen langs sloten en bredere afwateringsgreppels. In vochtige graslanden verdraagt ze beweiding of maaien beter dan andere grote zeggen. Bij verdrogende omstandigheden houdt ze lang stand, hetgeen een duidelijk verschil is met andere zeggen (HERMANS *et al.*, 1988).

Oeverzegge is in het Roerdal een zeldzame soort. Dit is opmerkelijk, omdat juist deze grote zegge een voorkeur heeft voor zeer voedselrijke standplaatsen (HERMANS *et al.*, 1988). Oeverzegge groeit in enkele elzenbroekbossen, waar ze samen met Moeraszegge voorkomt; ook is ze bekend van enkele meanders waar ze in de verlandingsgordels groeit.

Snavelzegge en Blaaszegge

Snavelzegge is vooral een soort van vrij zure, voedselarme milieus (HERMANS *et al.*, 1988). Vandaar dat haar verspreiding in het Roerdal beperkt is. Een grote populatie Snavelzegge groeit in het noordelijk deel van Landgoed Hoosden. Hier bedekt ze, wellicht begunstigd door de toevoer van ijzerrijk grondwater, enige vierkante meters in de verlandingszone van een plas [figuur 3]. Een andere karakteristieke locatie voor Snavelzegge bevindt zich in de Turfkoelen. Daar

vormt ze aan de rand van een wilgen- en gaelstruweel een verlandingsgordel met Waterdrieblad (*Menyanthes trifoliata*), Holpijp (*Equisetum fluviatile*) en Grote boterbloem (*Ranunculus lingua*). Ook is ze lokaal aanwezig in de ijzerrijke kwel sloten van het Herkenbosscher Broek.

Daarentegen is Blaaszegge in het Roerdal vooral een soort van de drassige en 's winters onder water staande verlandingsgordels rondom de diverse meanders. Ze geeft de voorkeur aan matig voedselrijke plekken met een lemige ondergrond die 's zomers droogvallen; hier groeit ze samen met soorten als Voszegge, Bosbies (*Scirpus sylvestris*)

en Zeegroene rus (*Juncus inflexus*). Ook wordt Blaaszegge op een aantal andere standplaatsen zoals aan de rand van elzenbroekbossen, in natte graslandjes of langs sloten aangetroffen.

Voszegge en Valse voszegge

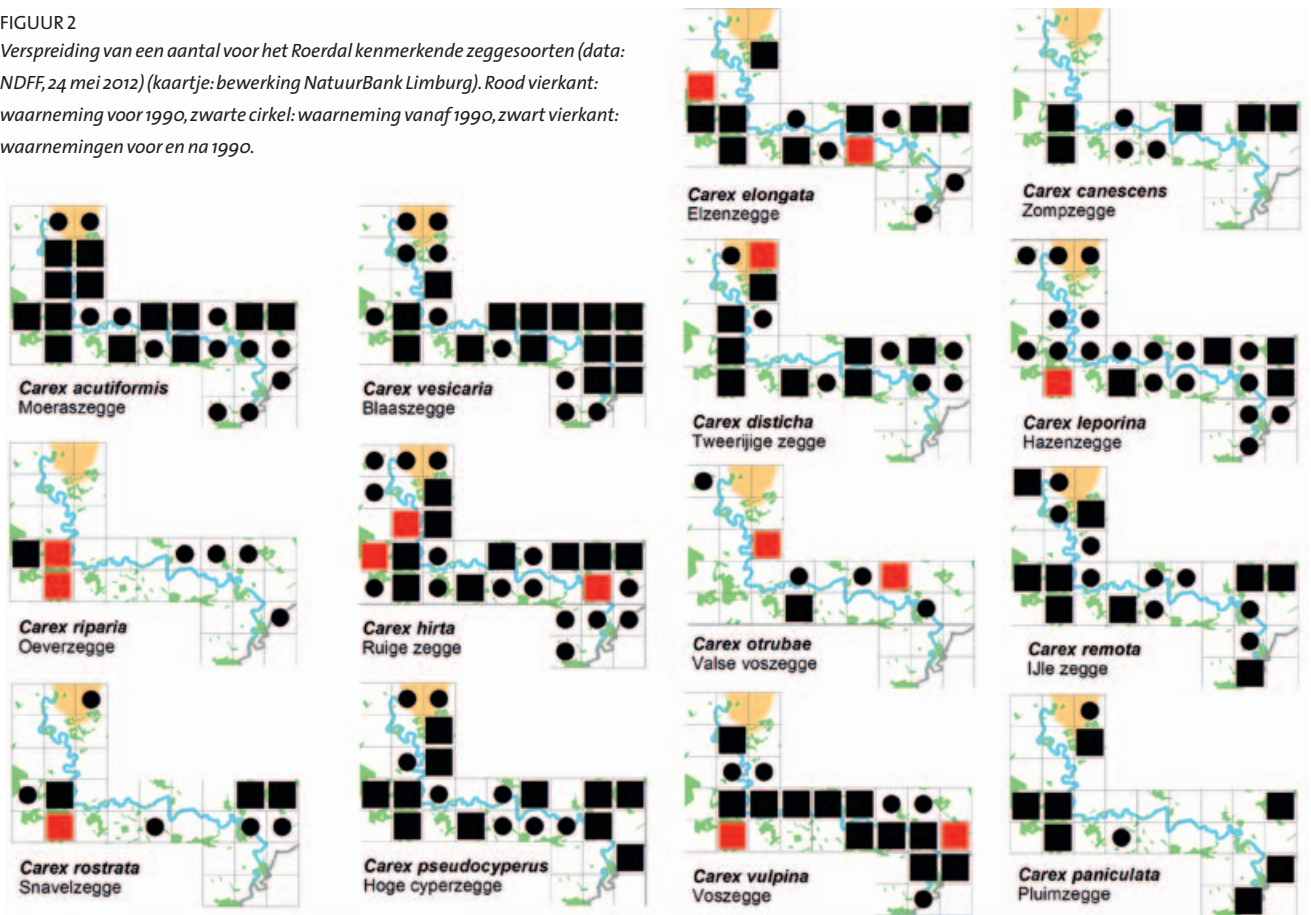
Voszegge is de meest karakteristieke en kenmerkende zeggensoort van het Roerdal [figuur 1]. Het zwaartepunt van haar verspreiding in Limburg ligt in het Roerdal; daarbuiten is ze sporadisch bekend van het Maasdal (PEETERS, 2003). Ze is in het Roerdal beduidend talrijker dan de sterk op haar gelijkende, meer algemene Valse voszegge. Voszegge is bij uitstek een soort van de oude meanders waar ze in verspreide pollen in de verlandingszones of in de aangrenzende drassige graslanden groeit, meestal samen met soorten als Rietgras, Liesgras, Moeraszegge en Blaaszegge. Het zijn altijd plaatsen met sterk wisselende waterstanden. Valse voszegge is maar van een vijftal recente locaties in het Roerdal bekend. Het is eveneens een soort van voedselrijke plaatsen met een voorkeur voor klei. Ze groeit in drassige weilanden of op plaatsen met een sterk reliëf, zoals in overgangen van grasland naar oeverzones van sloten of greppels. Opmerkelijk is dat de Valse voszegge niet is aangetroffen tijdens de uitgebreide flora-inventarisatie van de Roermeanders (MARIS & VAN MAANEN, 1996). Valse voszegge is geen soort van verlandingsvegetaties, maar buiten de Maasregio een zegge van slootkanten of open drassig grasland (HERMANS *et al.*, 1988).

Scherpe zegge en Zwarte zegge

Scherpe zegge is evenals Moeraszegge een algemeen voorkomende soort. Ze komt voornamelijk voor in drassige en natte weilanden, maar ook langs brede sloten. In Landgoed Hoosden groeit ze in gezelschap van Bosbies, Echte valeriana (*Valeriana officinalis*), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*) en Liesgras. Bij de meanders, waar ze meestal groeit aan de randen van liesgras- of rietvelden, wordt ze minder vaak aangetroffen. Lokaal komt ze langs de Roer voor op plaatsen waar afzetting van slib plaatsvindt, vaak begeleid door Rietgras, Grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*) en Grote wederk (*Lysimachia vulgaris*). Ook vormt Scherpe zegge soms een lintvormige vegetatie in brede sloten, bijvoorbeeld in het Herkenbosscher Broek.

FIGUUR 2

Verspreiding van een aantal voor het Roerdal kenmerkende zeggesoorten (data: NDF, 24 mei 2012) (kaartje: bewerking NatuurBank Limburg). Rood vierkant: waarneming voor 1990, zwarte cirkel: waarneming vanaf 1990, zwart vierkant: waarnemingen voor en na 1990.

Zwarte zegge is eveneens een soort van moerassige graslanden of verlandingsvegetaties, maar met een voorkeur voor plaatsen met voedselarm water. In het Roerdal zijn dat ook de standplaatsen waar Snavelzegge groeit. Op basis van deze ecologische voorkeur is haar verspreiding in het Roerdal beperkt. Vaak groeit ze op geschikte plaatsen samen met Hennegras (*Calamagrostis canescens*), Tweerijige zegge, Moeraswalstro (*Galium palustre*) en Egelboterbloem.

Pluimzegge, Elzenzegge, Stijve zegge en Hoge cyperzegge

De drie eerstgenoemde zeggen zijn polvormende soorten die hun optimale standplaatsen in elzenbroekbossen hebben. Hier groeien ze in elkaars gezelschap samen met soorten als Dotterbloem, Gele lis, Bitterzoet (*Solanum dulcamara*), Holpijp en Pinksterbloem. Pluimzegge en Stijve zegge komen in het Roerdal slechts zelden buiten het schaduwrijke milieu van de broekbossen voor. Soms is Pluimzegge als grote solitaire pol langs een Roeroever of in een verlandings-

gordel bij een meander te vinden. Stijve zegge komt lokaal voor in het Herkenbosscher Broek langs sloten die met ijzerrijk grondwater worden gevoed; ze wordt slechts incidenteel bij Roermeanders aangetroffen (MARIS & VAN MAANEN, 1996).

Hoge cyperzegge heeft van de vier soorten in het Roerdal de grootste verspreiding. Zij groeit zowel in de halfschaduw van het elzenbroekbos, als in de volle zon van de verlandingsgordels bij diverse meanders. Ook komt ze langs de Roer voor op open plekken, met name op vers aangeslibde oevergordels in de binnenbochten [fi-

FIGUUR 3

Massavegetatie van Snavelzegge (*Carex rostrata*) in het noordelijk deel van Landgoed Hoosden (foto: J. Hermans).

FIGUUR 4

Hoge cyperzegge (*Carex pseudocyperus*) (a en b) op een kenmerkende standplaats langs de Roer (foto's: J. Hermans).

guur 4]. Ze gedraagt zich vooral als een pionier en is weinig concurrentiekrachtig met betrekking tot andere forse moerasplanten of zich snel uitbreidende grassen. Ook groeit Hoge cyperzegge langs sloten vaak in gezelschap van Liesgras, Holpijp, Moerasvergeet-mij-nietje (*Myosotis scorpioides*) en Waterzuring (*Rumex hydrolapathum*).

Overige soorten

Algemeen in vochtige tot natte graslanden zijn Tweerijige zegge, Hazenzegge en Ruige zegge. Ze worden in bijna elk uurhok langs de Roer aangetroffen. Ook IJle zegge is een algemeen voorkomende soort. Het is een bosplant die talrijk is in de elzenbroekbossen, maar soms ook aangetroffen wordt langs beschaduwde paden, greppels en slootkanten (HERMANS *et al.*, 1988)

Zompzegge is onder de zeggen een kenmerkende zuurindicator. Ze groeit op een beperkt aantal plaatsen waar het water afkomstig is van regenwater en er nauwelijks invloed te bespeuren is van grond- of oppervlaktewater. Dergelijke situaties doen zich onder andere voor op een paar plaatsen in Landgoed Hoosden en op de veenachtige ondergrond in de Turfkoelen.

Enkele andere soorten zoals Blauwe zegge en Sterzegge zijn in het Roerdal zeer zeldzaam, omdat het geschikte biotooptype voor deze soorten ontbreekt. In de Turfkoelen kon Blauwe zegge na 2000 niet meer worden teruggevonden.

De overige op de overzichtslijst voorkomende zeggen zijn soorten van droge milieus, waardoor ze in het Roerdal voornamelijk worden aangetroffen op de voedselarme terrasgronden die veelal bestaan uit (uitgeloopte) bodems van zand of leemarm zand. Pilzegge is de algemeenste van de genoemde soorten. Zij kan ook op sterk bescha-

duwde plaatsen stand houden, alhoewel ze daar meestal slecht tot bloei komt.

Gewone bermzegge (*Carex spicata*) is in het Roerdal te vinden in grazige vegetaties of bermen, vaak in dijk- of slootaluds met kleiige of zandige afzettingen van de Roer.

DANKWOORD

Karine Letourneur (NatuurBank Limburg) wordt van harte bedankt voor het samenstellen van de hier gepubliceerde verspreidingskaartjes van een aantal zeggen uit het Roerdal.

Summary

SEDGES OF THE ROERDAL VALLEY

This article reports on the species of Sedge (Genus *Carex*) which have been found in the Roerdal, the valley of the river Roer, in the central part of the province of Limburg. Twenty-four species of sedge have been observed in the Roerdal. Widely distributed Sedge species are those which prefer nutrient-rich water, like Lesser pond sedge (*Carex acutiformis*), Cyperus sedge (*Carex pseudocyperus*), Bladder sedge (*Carex vesicaria*), Slender tufted sedge (*Carex acuta*), Hairy sedge (*Carex hirta*) and Brown sedge (*Carex disticha*). Some

species, like Elongated sedge (*Carex elongata*), Greater tussock sedge (*Carex paniculata*) and Tufted sedge (*Carex elata*) are mostly found in the Alder woodlands near the river Roer. The distribution in Limburg of True fox sedge (*Carex vulpina*) is almost restricted to the Roerdal.

Literatuur

- HERMANS, J. T., 1980. De verspreiding van het geslacht *Carex* in de Roerstreek. Roerstreek '80. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek, Sint Odiliënberg 12: 169-192.
- HERMANS, J. T., H. HILLEGERS, P. SPREUWENBERG & W. DE VEEN, 1988. Zeggen van Limburg. Wetenschap-

pelijke mededeling KNNV nr. 189. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging/ Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Utrecht/Maastricht.

- HERMANS, J. T. & G. M. T. PEETERS, 1999. Flora en Vegetatie van Landgoed Hoosden. Stichting De Lierlei, Heerlen.
- MARIS, M. & B. VAN MAANEN, 1996. Oude Roermeanders. Een onderzoek naar de aanwezige ecotopen en floristische samenstelling. Waterschap Roer en Overmaas/Zuiveringschap Limburg, Sittard/Roermond.
- PEETERS, G. M. T., 2003. Wilde planten in oostelijk Midden-Limburg. Verspreidingskaartjes van alle grassen en schijngrassen. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.